

Landskap: Småland Upptecknat av: Lantbr. Johan M. Jonsson
 Härad: Allbota Adress: Högelid Fanaholm,
 Socken: Virestad, Berättat av: *angivet i samlingen.*
 Uppteckningsår: 1932 Född år i

Uppteckningen rör

Sagor, <i>Frötte d. Valvid Skvagg (Skvagg?)</i>	1
Bonnansherren	4
Virestadsprästen Mäster Nils	48-52
Spirtussar	5
Fanhultssmeden Runngren	7
En sjätte mosebok	10
Personer, som lånade ben från kyrkogården	10
I den stora skogsavverkningens dagar	15
"Gyla - Jössen"	18
En spånvisa m. m.	20
Friarehistorier	20
En ordramsa	23
Ordspråk från Virestad	24
Några folkliga uttryck fr. Virestad	29
Gåtor från Virestad	34
Skatan och Duvan	35
Haren, Råttan, Lusen,	36, 37, 38,
Köpstadfärder	39
Grannsämjan mellan socknarna	40
Drängen som lurade bonden	41
Vaggvisor	42
Räknerim	43
Gamla visor	44-46
En religiös dikt	47
Virestadsprästen "Mäster Nils" tillägg till föret insända uppteckningar,	48-52

52 sid.

4735

I. S A G O R.

Att sägnen om den förskräcklige Trotte, eller Valid Skrägg (Skräck?) är känd och även finnes att läsa i vissa böcker, är mig bekant, fast jag ej varit i tillfälle att läsa dem, men trots detta förhållande nedskriver jag dock vad jag har hört berättas av de gamle om honom, även om denna berättelse, på grund av ovan angivna skäl har föga värde.

Trotte skildras som en mäktig och därtill mycket grym herre, vilken ägt eller haft befallanderätt över åtminstone hela södra delen av socknen. Han plågade allmogen med hårdt arbete och tunga pålagor. Var någon honom ej till lags eller visade tecken till uppstudsighet gjorde han processen kort med denne. Denne blev då upphängd i en galge, belägen på Valids ägor vid södra ändan av Virestadssjön och väster om åns utlopp ur nämnda sjö. Galgen utgjordes av tvänne höga parallellt stående stenblock och mellan vilka delinkventen insattes och fasthölls genom att en stor sten lades på varde-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

1.

"Trotte" el.
"Valid Skrägg"

uppstudsiga
folk hängdes
upp i en gal-
ge

ra armen. I denna hemska ställning fick det olyckliga offret invänta döden. Snara användes således ej, vilket annars brukat vara vanligt och som givitvis varit en mångdubbelt mildare straffmetod. De båda stora stenarna finnas ännu kvar på platsen och kallas för 'galgahallarna'. De mindre, som lågo ovanpå dessa och använts att lägga på armarna, finnas däremot ej på sina platser, men personer finnas, som minnas att de legat där ovanpå de stora. Traditionen gör även gällande, att Trottes gård eller bostad varit belägen i omedelbar närhet av galgen. Så en dag beslutade Trotte, att folket skulle bygga en bro över den ganska breda ån, för att få en bekväm förbindelse med bygden österut samt upp till Virestads kyrka. Men nu var folkets tålmod slut. Bron påbörjades visserligen; och dessa arbeten ha kunnat skönjas ända in i våra dagar, men den blev aldrig färdigbyggd. Allmogen beslöt i hemlighet att befria sig från denne förtryckare, och en dag då Trotte anlände till Virestad kyrka, blev han där mellan ett broarbete påbörjas!

de nuvarande södra stallarna och kyrkan på ett givet tecken överfallen och stenad ihjäl. Alla de närvarande kastade sten på honom, t.o.m. kvinnor och barn, sägs det. Efter det Trotte blivit ihjälslagen uppbrändes hans gård i Valid. De gamla säga, att man än i dag eller åtminstone i deras ungdom kunde finna bränd säd på tomten, ävenså att från en närbelägen ö eller holme där han brukade ha sina hästar på bete, kunnat höra hovslag vid vissa tider.

Söder om Bråthult har i ån, innan denna uppgrävdes, synts lämningar efter en bank eller damm, vid vilken även förr legat en kvarn. Denna damm har kallats för 'Trottadammen'. Jag har ej hört någon sägen om denna damm, men givitvis daterar den sig från Trottes dagar.

För sitt dåd blev befolkningen i bygden ålagd att i böter erlagga ett skinn från varje gård. I sydöstra delen av socknen fanns det så små och dåliga gårdar, att vederbörande myndigheter ej ansågo sig kunna utkräva hela skinn därifrån

"Trotte" blir
stenad ihjäl.

folket fick
böta för sitt
dåd.

utan blott delar av sådana, lappar. Därför fick denna bygd namnet Lappalänet, vilket namn den fått dras med ända in i våra dagar. Anmärkas kan att denna del av socknen långt in i sena tider har varit, och haft rykte om sig, som en mager och fattig, samt därtill efterbliven bygd.

Bonnanäsaherren.

Å Hormeshults ägor är en plats som kallas för Bonnanäset och nära intill ligger en kulle, benämnd för "galgbacken". Även här skall enligt traditionen en forntida storman ha residerat. Denne kallas för "Bonnanäsaherren". I skogen strax intill Bonnanäset kan skönjas några rester av en gammal väg, vilken det påstås man kan spåra ända till Virestad kyrka. Några särskilda sägner om Bonnanäsaherren finnas emellertid ej.

"Bonnanäsherren"

Virestadsprästen Mäster Nils.

Beträffande Virestadsprästen, "Mäster Nils" eller Nil-

son, vet jag att om honom, i likhet med Trotte i Valid, har mycket i förväg blivit upptecknat. Så finns berättelser om hur några genom att begrava en levande person, skulle pröva hans förmåga att se var den dödes själ hamnade och hur en man "Mäster Nils" sökte skrämma prästen under hans nattliga promenader på kyrkogården och därvid sjönk ner i jorden, samt om en dräng, som med drängens kappa på sig vakade en natt i kyrkan och där fick han se hur den onde flådde skinnet av en död bonde från Välje.

Insändarens anmärkning: Äro dessa historier kända?

S p i r t u s s a r .

Det troddes förr, att somliga personer ägde s.k. spirtussar, som drogo pengar till dem. Hur en spirtuss såg ut "spirtussar" har jag ej riktigt lyckats få reda på eller hur den förvärvades, men den uppges vara en ^{7/}isektliknande varelse med många ben. Den förvarades av ägaren vanligen i en ask och denna blev aldrig tom på pengar hur många man än plockade ut.

Det berättas att en person i Stenbrohult E. i S-hult, som var mycket rik, ägde en dyl. spirtuss. När han var död, var där ingen av arvingarna, som var pigg på att ta hand om spirtussen, och denne kröp upp på den döde i kistan. De beslutade sig då för att låta honom följa den döde i graven, men i sista stund anmälde sig en ung man från Virestad, J-s. S-n., och bad, att få ta hand om spirtussen. "Jag kan ta den ifall ingen annan vill ha den," lär han ha sagt. Denne, som var en oäkta son till den döde, fick spirtussen och blev även han med tiden en mycket förmögen man och kallades i bygden för Rik-J-s. Var spirtussen hamnade när J. S. dog förmåler ej historien, men som hans död inträffade i vårt upplysta århundrade, torde förklaringen därmed vara given. Hans barn och barnbarn leva ännu samt äro förmögna och välbärgade bönder.

I H-ts by avled i mitten av förra århundradet en gammal bonde, som också var ägare till en spirtuss. Även här blev bland arvingarna fråga om var man skulle göra av spirtussen,

enär ingen ville ta sig an den. Man beslöt då att kasta den i elden, och på så sätt förgöra den. Detta skedde, men då blev det en hiskelig skräll, så hela stugan höll på att fara i luften.

Fanhultssmeden "Runngren."

I Fanhult, Virestad, bodde under mitten av förra århundradet en smed, som hette "Runngren". Denne skulle enligt folketron sitta inne med övernaturliga kunskaper. Bl. a. kunde han 'förgöra folk' och 'vända synen'. Fanhults säteri ägdes då av en häradsskrivare Boring. Denne och smeden blevo av någon orsak ovänner. Som hämnd gjorde smeden häradsskrivarens unga, vackra dotter förälskad i sig, så att hon höll till i smedjan dagen i ända och sprang efter honom allddeles värre. Föräldrarna beslöt då att för en tid sända bort henne till en släkting, på det att hon under bortvaron måtte glömma och ta sitt förnuft till fånga. Men när hon var klädd i hela sin stass och färdig att resa, smög hon sig ner till smeden i

en smed "Runngren" förgör och vänder synen på folket

smedjan, och då hon sent omsider kom tillbaka, bar hennes ljusa och fina dräkt på flera ställen märke efter smedens sotiga fingrar. Någon resa blev det därför ej av och i vredesmod rusa B. ned till smedjan för att ta smeden i upptuktelse. I smedjan fanns ej denne då, men från hans bostad, en intilliggande stuga, hördes fiolspel, varför han förstod att smeden var tillfinnandes där. Men vid inträdet i stugan rygade B. förskräckt tillbaka, för den syn, som mötte honom, och sprang sin väg. Därinne satt smeden huvudlös på en stol och spelade fiol, under det att hans huvud var placerat högt uppe på en byrå. Efter en tid, då följderna av deras kärleksförhållande ej gärna längre kunde döljas, vände smeden hennes håg till en dräng på gården, som beskrives som den dummas te och fulaste av alla drängarna där. Med denne blev hon sedan gift och i förargelsen över det inträffade sålde B. Fanhults gård och avflyttade från orten.

Det berättas att en gång då några bönder besökte smedjan,

höll han vad med dem om en kanna brännvin, att han skulle kunna krypa längs igenom en stor ekstock, som låg utanför smedjan.

Han började vid stockens ena ände och bönderna tyckte till sin

förfäran, att han kröp in i stocken och försvann. Håpna och bestörta stodo de och betraktade stocken, väntande att få se

"Runngren"
kryper igenom
en stock?

smeden komma ut från den andra ändan, då en kvinna kom och gick vägen förbi. "Va stån i där å glon ette?" frågade hon.

"Jo, smeden kryper genom stocken," svarades det. "Åh prat, sen i inte, att han kryper ovanpå stocken," och när hon sagt detta sågo även de andra detsamma. Men kvinnan fick sitt straff för dessa ord. När hon gått några steg, tyckte hon, att hon vadade i vatten och lyfte därför upp kjolarna så högt hon förmådde under det hon sade: "Hu, så kallt!"

Det påstås vidare, att smeden kunde spela elvaleken och att därvid allt som var i rummet hoppade och rörde sig, såsom bord, stolar m.m. Han skulle därvid även vara så hemma i sin konst, att han kunde 'spela den tillbaka' eller stanna, utan

Im.

Lantbr. Joh. Olsson 4735

1880

Directad

1932

att någon olycka inträffade, eller att stråkarna behövde avskäras. Men det sägs att elvaleken var något som han ej gärna ville spela.

En sjätte Mosebok.

Det har sagts att bibeln ursprungligen innehållit sex Moseböcker. I Tyskland skall det förr ha funnits biblar, vilka innehållit även en 6:e Mosebok och i denna bok kunde övernaturliga kunskaper inhämtas, och bl. a. skulle alla läkare vara överflödiga ifall denne bok vore tillgänglig. Insändarens anmärkning: Ovannämnda uppgift är mig meddelad av lantbr. Johan Olsson, Valid, 60 år gammal.

Personer, som lånade ben från kyrkogården.

Det fanns förr personer, som från kyrkogården lånade de dödas ben, vilka skulle äga en särskild makt. Benen lånades för en viss bestämd tid, och när denna var gånngen, måste de vara återlämnade annars fick den, som lånt ingen ro. Det ta-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10.

att låna ben
från kyrkogår-
den av döda!

las om att en person, som kallades "Maje-Jan", boende i Degersnäs, en gång hade lånat ben från Härlunda kyrkogård, men så glömde att bära dem tillbaka inom den utsatta tiden, som råka-
de sluta just på julafton. På julaftons kväll fick han genom bultningar och knackningar i väggarna påminnelse om att tiden var gången, men han bad så vackert att få vänta tills följande dag och slippa att ge sig ut under julnatten. Han gick till sängs och drog täcket över huvudet, för att slippa höra de mystiska ljuden. Men då rycktes täcket av honom av osynliga händer, och han själv blev kastad ur sängen ner på golvet. Nu förstod Maje-Jan, att det inte var lönt att dröja längre, utan gav sig genast iväg. Förunderligt lätt gick det att gå. Det kändes som fötterna knappast rört vid marken, lär han ha sagt samt tillagt: "Den döde, som ägde benet, måste väl ha det tillbaka denna natt, för att kunna deltaga i de dödas julotta.

det lånade benet måste lämnas igen på bestämd dag!

På en torplägenhet å Furtånghults ägor bodde under 1850-talet en man, som benämndes för "Fer-Pellen" (fer= fur). Han

hade lånat ben från Virestads kyrkogård och utövade med dessa lite varjehanda konster. Bl. a. kunde han få den döde, som ägde henet till att vakta varjehanda saker, så att ingen kunde stjäla dem. Det berättas att en granne till honom, en höstnatt försökte stjäla äpplen från apeln, som stod invid stugan. Men när han kommit upp i apeln, för att plocka till sig några av de rara äpplena, blev han plötsligt gripen av något osynligt väsen, som höll honom fatt med ett järnhårt grepp, så att han ej förmådde röra en lem., utan måste sitta på en gren där uppe i trädet hela natten. Först fram på morgonen, när Fer-Pellen kom dit och lovade honom krypa ner och gå sin väg, kunde han förflytta sig därifrån.

en man försö-
ker stjäla
äpple från sin
granne

När Fer-Pellen en vinterdag gick på isen över Gretasjön kom han ner i en vak och drunknade. Hans hustru flyttade strax därefter från stugan och dit inflyttade en person vid namn Anders Magnusson och hans hustru (M. född 1847, lever ännu), bosatt i Fanhult). När de bott där en tid började det spöka all-

deles förskräckligt i stugan särskilt uppe från vinden hördes det ett ideligt bultande och knackande om nätterna. Stundom hördes även i de nedre rummen liksom tunga steg av någon gående. M. berättar, att han helt naturligt tyckte, att det var mycket kusligt att bo där och visste sig ingen råd. Han frågade en bekant, en knekt, som hette Gullberg, om råd. "Jo," sade denne, "du ska fråga spöket vad det är det vill, så får du svar." Därtill var M. ej hågad eller hade humör, men så lovade G. att följa med honom hem och ligga där under natten, samt när det började, framställa frågan. Men det märkvärdiga var, säger M., att denna natt var det tyst som i graven, varför någon fråga ej kunde göras. Så fort tillfälle yppade sig bytte M. om bostad och stugan stod så öde ett års tid. Men så kom en man, Gustaf Johansson från Verpeshult, och köpte torpet för ett billigt pris. Han var karsk och sade sig ej frukta för spöken eller tro på såna dumheter. En dag på`sidvintern` begav han sig ut till sitt ställe för att hugga gärdsle, ty

det spökar i
"Fer-Pellens"
hus

gärdesgårdarna behövde lagas. Om nätterna ämnade han logera i stugan. Men första natten han låg där började det bullra och leva till uppe på vinden alldeles värre. Nu blev J. rädd och önskade sig långt därifrån. Han läste så många böner han kunde, men utan resultat. Han såg ingenting, fast det var månljust, men hörde ändå steg på golvet i stugan. Dessa närmade sig sängen och täcket drogs av honom av osynliga händer. Nu for J. upp och ut genom dörren så fort han kunde, samt sprang i bara skjortan till närmaste grannen, Petter Johansson, Högelid, och bad om att bli insläppt, ty mitt ställe vistas jag aldrig en natt mer, sade han och omtalade så det skedda. Petter lugnade honom och föreslog att de tillsammans, när det blivit dager, skulle grundligt undersöka stugan i alla vrår och vinklar, "ty", sade han, "jag är nästan säker på att Fer-Pellen hade lånat 'folkaben', men på grund av sin hastiga och oväntade hädanfärd ej blivit i tillfälle, att bära dem tillbaka, och att det ej blir någon ro i stugan förrän dessa

komma i vigd jord. Följande dag letade de både länge och väl utan att finna något misstänkt, men till slut varnade den ene på vinden en brödlapp, som var fastdubbad vid timmerväggen och en tvärbjälke. Innanför denna låg ett bylte gamla linnetrasor och när dessa vecklades upp visade sig dessa innehålla en gul benknota, och det syntes att den länge hade legat i jorden. Torpets ägare tog benknoten och gav sig omedelbart iväg mot Virestad, där han på kyrkogården lade den i nyuppkastad grav och från denna dag var det slut med spökerierna på torpet.

I den stora skogsavverkningens dagar.

Vid tiden för södra stambanans tillkomst funnos här på orten väldiga skogar. Dessa hade hitintills nästan betraktats som värdelösa. Det var huvudsakligen vid svedjebruket man drog någon nytta av skogen förutom den jämförelsevis ringa del, som användes till byggnader o. dyl. Att transportera virke till kuststäderna eller skånska slätten var ej lönande från dessa orter. Med järnvägen blevo transport-möjligheterna för-

bättrade och skogen fick därför värde fast dess rätta värde den tidens skogsägare ej kunde beräkna. Det dröjde ej länge förrän företagsamma och smarta personer inriktade sig på skogsaffärer. Här i södra delen av Virestad var det en dansk man vid namn Gullberg, som ledde de stora skogsavverkningarna under 1860-talet. Någon hänsynslös skogsjobbare torde denne Gullberg ej ha varit. Man kan nämligen ej i berättelserna från denna tid spåra någon bitterhet mot honom. Antagligt är, att han köpte skogen för gott pris, men så kommo i alla fall pengar i rörelse i denna fattiga bygd och det blev tillfälle för torpare och bäckstugusittare att tjäna pengar i skogarna så man var nöjd överlag. Vid vattenfallet i Möllekulla byggde Gullberg en såg och för virkets transport dit begagnade han sig i stor utsträckning av ån på vilken stockarna flottades. Från Möllekulla till Älmhult ledde på den tiden en lång och besvärlig väg, näml. Lindhult-Brännhult-Stolpastugan. För att få kortare väg till Älmhult byggde Gullberg på egen bekostnad

en nu väg, som från Möllekulla gick i nästan rak linje till Älmhult, ledande till stor del över nästan bottenlösa träsk och myrar. Denna väg kallas allmänt för `danskavägen`, och man kan säga, att denna väg ligger där som ett bestående minne över Gullborg och hans verksamhet. Hans verksamhet kom ej att räcka så länge. En vinterdag råkade han falla i ån vid Möllekulla, ur vilken han väl lyckades komma upp, men genom kallbadet ådrog sig så stark förkylning, att han kort tid därefter dog.

En ny tid gjorde nu sitt intåg och förändringarna började snart göra sig märkbara på många sätt. Pengar hade förut varit mycket svåråtkomliga, men genom skogsförsäljningarna fick man bönderna börja förtjäna i hast in sådana helt oväntat. Det var visserligen summor, som pengar på skogarna i vår tid skulle te sig rätt blygsamma, men för den tidens bönder voro de stora, och man tyckte sig ha fått dem alldeles för intet eller som en lotterivinst. De äldre behöllo i allmänhet huvudet kallt och sparade på skogspengarna, men åtskilliga yngre bönder läto dem rulla, hängivande sig åt dryckenskap och

kortspel med höga insatser. Vilda nattliga orgier försiggingo
mångenstädes och det talas om hur en bonde, som kallades Nesse
Fur i Fyrtångshult, i ett spel och dryckeslag tog upp en pap-
perstia, förde denna till ljuslågan och så tände sin cigarr
med sedeln. Skogarna togo snart slut, och gårdarna inteckna-
des till sitt värde, men då var det slut med de glada dagarna.
För att hålla sig uppe hädanefter fordrades hårt arbete. Det-
ta kändes förödmjukande på dessa 'rustibussar', men de hade
hört ryktet om 'guldlandet' där borta i väster och dit styr-
des kosan. Några lyckades väl slå sig fram därute i det nya
landet, men helt säkert dukade de flesta under i den hårda
kampen för tillvaron.

när pengarna
tog slut för
man till
"guldlandet"

"Gylä - Jössen".

I Gylleboda, på gränsen mellan Virestad och Örkeneds
socknar levde under mitten av förra århundradet en man, som
benämndes för Gylä-Jössen. Denne kunde konsten att 'smida ut
ögon' på folk. Och för denna konst blev av en händelse hans

"Gylä-Jössen"

egen son ett offer. Gyla -Jössen hade en dag blivit av med en tia, som hans son, utan faderns vetskap lirikat sig till. Folket i huset blevo förhörda och tillfrågade om de ej tagit sedeln, men pojken vågade ej bekänna av fruktan att få stryk, Han trodde då att någon av de personer, som den senaste tiden besökt huset, tagit den, och för att få full visshet beslöt han att märka ut tjuven genom att smida ut ena ögat på honom. Stor blev hans förvåning, när han fick se, att han hade smitt ut ögat av sin egen son, och att denne var tjuven. Hans son Bengt Jönsson, Gylleboda, lever annu och säger själv, att han blivit enögd på grund av ovan angivna orsak.

Småland
allbo
Västas

avsk. / Kronsteg m

4735

myd for A. Jonsson

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

20

9/18 1932

En spånvisa m.m.

Måndan å tisdan
satt käringen å spann, spann.
Onsdan å torsdan
bar hon spånen fram, fram.
Fredan å lördan,
gjorde hon sin bön.
På söndan, ette /efter/ mässan,
drack hon upp sin lön.

Friarehistorier

Förr var det så att de unga män, som spejade efter
livsledsagerska, gärna ville ha en sådan som var kunnig i
varjehanda husligt arbete och hemslöjd samt därtill flitig.
Det berättas om en pojke, som en dag besökte en flicka, för
vilken han intresserade sig. Hon satt vid spinnrocken och
spann med fart och kläm. Hennes moder talade om hur mycket
lin hon redan spunnit, och de stora mängder hon ytterligare

skulle spinna under vinterns lopp. Pojken tyckte detta var bra men han var en försiktig man och kanske även en smula tvivlare varför han beslöt att sätta flickan prov. När hon i något ärende avlägsnade sig från spinnrocken, passade han på att obemärkt ta skåpnyckeln och gömma denna innerst i "lintotten".

Efter någon tid besökte han åter flickan, som även då satt vid spinnrocken och spann. Han frågade henne hur många "totter" hon spunnit sen sist han var där. Hon uppgav en anse- nlig mängd. Den tilltänkta svärmodern kom så in och berättade, vilket missöde som inträffat, i det att skåpnyckeln hade försvunnit. Då gick pojken fram till spinnrocken och drog ut nyckeln ur lintotten. Att förvåningen över lag blev stor behöver väl ej sägas.

En annan historia omtalar, hur det gick till en gång när en friare kom till en flicka, som ägde mindre god syn. Flickan som viste om vilken dag friaren var att vänta, hade lagt i ordning diverse hemslöjdsalster, vilka hon ämnade uppvisa för friaren, samt naturligtvis uppges sig själv ha förfärdigat. Vid sidan om stugan låg ett väl ansat träd- gårdsland, bevuxet med frodiga köksväxter. Detta ämnade hon även låta honom taga i betraktande, men för att snabbt och säkert kunna förflytta sig dit, hade hon sträckt ut en tråd

från stugan till "lannet". När friaren kom, varsnade han tråden och anade meningen med den. Av elakhet tog han och flyttade den, så att den kom att sluta just vid "sop-dyngan" bakom stugan. När flickan inne visat en mängd vävnader, dukar o.d., som hon sade sig ha förfärdigat, bad hon honom följa med ut, så skulle han få se alla de grönsaker och blommor, som hon hade planterat och värdat. Hon följde den nu flyttade ledtråden och när hon så kom till sopdyngan, stannade hon, räckte stolt ut handen och sade: "Allt detta har jag planterat." Det bör anmärkas att för längre tid tillbaka, var det ej ovanligt, att husfolket förrättade sina naturbehov på den s.k. sopdyngan.

4735

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

23

En ordramsa.

Om somma veste, va somma si om somma, så sae inte somma så
möet om somma, som somma si om somma; men nu veta inte somma,
va somma si om somma, dåafåå så si somma mååjå om somma,
än somma sae om somma, om somma vesste, va somma si om somma.

4735

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

24

Ordspråk från Virestad.

Upptecknade av Johan M. Jonsson, Högelid.

När den fattige ska koka gröt, så blir då välling.

När då regnar vällning, så har den fattige ingen sked.

Den asande kommer lika fort som den rasande.

Tjuven lämnar något efter sig, men elden ingenting.

Den som ska ha rävens skinn får betala det antingen före
eller senare.

Stora ord/ord/ å fett fläsk fastna inte i halsen.

Har man tatt skam i båten, måste man också ro honom i lann.

Det händer sällan att dom byter hors/hästar/ i gåre/hembyn/

Slakten ä värst, sa räven om de röe hundarna.

Änkemannasorg å albuastöt/armbågastöt/ räcker inte länge.

Brännvinspängarna flyta ovanpå.

Barn å tosingar säga sanningen.

Den som ej gör någonting för andra, han gör heller ingenting
för sig själv.

Den som går bland ulvarna han måste också tjuta med dem.

Guds barn ha inte tur i kortspel.

Hundar och herrar bruka ej stänga dörren efter sig.

Skräppor äro dåligt gräs, ty det växer helst i dyngestan./
sades bl.a. om den person som skräppte_ skröt/
Han tror honom om han säger: Korpen är vit.
Han /hon eller de/ har kyllingar/kycklingar/ te grynen. Kunde
t.ex. sägas om en person med stor barnaskara.
Det var mycke å smått, sa skam, när han tittade i bibeln .
I mörker äro alla kattor gråa.
Den höna som vill värpa ute ä inte go å otta/vakta/
Det som man ej har i tankarna får man ha i skankarna
/benen/. Menas att om man är glömsk så får man ofta i onödan
bruka benen.
Det är lite det fina tål.
Man lånar sin vän, men kräver sin ovän. Därmed menas att ifall
man lånar ut något så är detta ej alltid så lätt att få till-
baka och ej sällan uppstår ovänskap.
Där gärdesgården är lågast, krypa alla över.
Förr när min tunna rann.
då kände mig både kvinna o man,
Nu har min tunna upphört att rinna;
nu känner mig varken man eller kvinna.
Jorden är alltid frusen för lata svin,
Nya kvastar sopa alltid väl.
Det är inte så noga med en korv i slaktetiden.

4735

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

26

Det som kommer sist i påsen ska först ut.

Alla kunna inte bo i Väli/Välje, Verestad/ fast de ä nära kyrkan.

Hunden och prästen tjäna sin föda med munnen.

Enda barnet, enda sorgen.

Det är ingen konst att skära breda remmar av annan mans läder.

Må goa tro, å stora sko, kan man gå på vann.

Talar man om troll, så står de i fastun/förstugan/

Den något/eller mycket/ har, han något mister.

Före spå, å ette gå.

Den som länge går å väljer, slår till sist mett i skiten.-

Sades bl, a. om en pojk, som länge gick och valde bland flickorna.

Lika fåglar skockas.

Nu ä dä slut må vysslandet, sa heren när läpen sprack.

Skåde inte hunden efter håren!

Den hund man ska köra till skogs, han biter inte mycket.

Det är bättre att ge hunden en bit än slås med honom.

Man får inte sveda allt som är ludet.

Knäggen är goå fast stubben ä routen /rutten/.

Guld och gröna tua, gifta många snöriga lua.

Smörja/menas mutor/ hjälper, om då så ä på en gammal
länsman.

Skriv endast på denna sida!

När musen ä mätt, ä mjölet bäskt /beskt/.

Räven biter inte nära hiet.

Det är en dålig ko, som inte dansar med första kalven.

Den som har tur behöver intet vett.

Sista kaka ger brö i huset.

Herraröven ä inte så go att komma av, som komma i.

En gång sedder, ä tio gånger trodder

Dä ä väl ingen ko på is, så länge som rompan ä på lann.

Hoppar ett får i brunnen/el.sjön/, så hoppar alla de andra efter.

Dä ä lugnt å stilla,

dä varken frys eller mulla/töar/

sa gubben, när han "pissade" i skåpet.

Svaret påstås vara angivet av en full gubbe, som en natt skulle gå ut, men så i stället för stugudörren råkade öppna en skåpdörr, och under det han förrättade sitt naturbehov frågade gumman honom, hurudant vädret var ute, varvid han avgav ovannämnda svar.

När katten är borta dansa råttorna på bordet.

Galna kattor få rivet skinn, å blir dä inte rivet så blir dä tunnt.

Det kan finnas fler brokiga hundar än prästens.

4735

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—28

Man kan inte fordra mer än tre marker talg av en träbock.

Den dålige/sjuke/ grisen kan ^{än} en gång slå knorr på rompan.

Den som går med skon, känner bäst var den klämmer.

En stackotå/kort/ dans är snart dansad/sades bl.a. när
något arbete gick fort undan./

Vad föla /begripa/ barn, födda på ett torp och slungade till
bys; äta skäjtör/vägglöss/ å tänka dä ä oselbär / oxelbär/.

Småland
allt
Virestad
1932

4735

Johann Johnson
Höjtid Fausholm

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

29

Några folkliga uttryck från Virestad.

Han / hon, du / ser ut, som om han ätit upp nådåret för räven.
sades om en person som såg skral och sjuklig ut, eller också
sorgsen.

Tössa du den du bröfö = Svar på en uppmaning att tiga.

Rik på löss å långa näjjer / naglar / - En fattig person.

Nu har du både sketet och trött / trampat / i att. Sades till
en person, som begick en dumhet.

Man ska inte avsvärja sig någonting, inte ens att man
aldrig kommer att bita näsan av sig, ty den kan bli så lång,
att man blir tvungen te att.

Önska i den ena näven å spotta i den andra, så får du se
i vilken du får mest !

De gick an när Växjö brann, /men detta är ännu värre/.

Yttrades när något gick galet.

Höjtisgrann som en Virestadsbö. I grannsocknarna ha Virestad
borna ansetts vara mycket tröga till att få fram till bordet
vid kalas o. dyl. Man har fått "höjtjä" /truga/ dem. På folk-
språket betyder "höjtisgrann" att vara nöddbedd--fordra trug
och krus.

Dä får du ta harar för på Visslemyr å springa fatt dom själv.

Sade man t.ex. till en person, som hade en fordran hos någon, och föga hopp fanns att denne kom att betala.

Dä ä som å dra en katt baklänges. Yttrades när man drog i något segt.

Solen ä kom-men på kanelien, hette det när solen på eftermiddagen började dala.

Han mår som göken, å ändå bättre, för han slipper att gala.

Sades om en person, som var välmående.

Han har stacket från lannet rott. Sades t.ex. om en person, som nyss påbörjat ett företag och vilket men trodde skulle bli svårt att fullborda.

Var kom den snö, som föll i fjol? Svar på en fråga om var en sak blivit av.

Dä går, som vore dä bå taljat å smort= Bl.a. när något arbete gick lätt och fort undan.

Dä ska jag göra om jag så ska gå/ el. springa/, te mina fötter bli tunna som löv= En försäkran om att något skulle uträttas och för vilket man antog, att det skulle bli mycket gående.

Jag läste lössen av honom, yttrade ofta en person, när han grundligt skällt ut honom.

Gamla ungarlar och ungmör sades ha kommit i "skrälådan" skrotlådan/ På auktioner var det vanligt, att man plockade samman järnskröt m.m. i en låda, och denna kallades, skrälåda, samt ropades upp först.

Du skulle ha hun' i en spräcken ask, å gå å skramla mä. Ett skämtsamt uttryck.

Träffades någon av oväntad stor lycka, sades det, att lyckan sparkade honom i röven.

"Dä ä som två löss i en plita", sades t.ex. om två persone-r som voro eniga och mycket goda vänner.

"Far illa som vinterrågen" hette det om en person, som slet och for illa.

Du skulle vå där pepan /pepparn/ växe.

Jag ska va ute, om dä så regnar täljebusar /täljeknivar/ mä udden nerför= Ett betydande om att man ej skulle frukta vädret.

"Vigas vid en grön torv" var ett uttryck som man fällde över en person, vilken man antog kom att dö ogift.

Har du hört löss hosta och sett skäktor gå på träben.

Akta dig, så du inte bryter ögonhåren ur led! - Ett skämtsamt uttryck.

"Nu ä dä vär att sola bytingar i", sade man när det var riktigt ruskigt väder.

Dä ä säkert som amen i kyrkan= Att bekräfta,
Här ä mer folk än i kyrkan", kunde man yttra, när man kom till ett ställe, där många voro församlade och det ej var under gudstjänsttid.

"Guss fre", var förr hälsningen när man kom in i en stuga.
Satt husfolket till bords yttrades vidare: "Gu välsigne mater å folket som äter".

Kom någon in i en stuga där varpning eller förberedelser för vävning pågick, yttrade denne efter det att han hälsat, och under det han växelvis lyfte upp benen: "Så högt skäl, så högt skäl. Gu låte dä gå bå tätt å väl!"

"Den tappar du inte i sängabåset"/sänghalmen/, sade man till en person, som gifte sig med en stor, tjock kvinna.

Han ä så lat så han is /gitter/ inte fisa utan i mevind.

"Dä ä som å slåss mä brunnstängen", sade man t.ex. om man skulle diskutera med en mycket envis person.

"Du har inte fäveltet", sade man till en nattsuddares person

"Han ä inte buskablyg" sades om en modig man.

Ja så men-sa Pelle Sven.

Ja så vesst, sa Petter Kvest.

4735

Pengar tala, sa Knut i Vrå.

Dä ä halt å kallt sa gasten.

När många spotta på en sten, så blir han väl te sist.

7.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

37

Skriv endast på denna sida!

Gåtor från Virestad.

Vad är det som går och går, men aldrig kommer till dörren?

Klockan.

Vad är det som hugger och hugger men aldrig hugger ut en spåna?

Klockan.

Om dagen full med kött och blod ; om natten står och gapar.

Skon.

Vad är det som står i stugan och lägger rumpan/svansen/ på taket? Spöseln el. kakelugnen.

Före som ett nystan, mellan som en säck, ette som en käpp?

Katten.

Lelle bulle, lå på hölle /hyllan/, trelle ne; ingeh man i detta lann, lelle bülle böta kan? Ägget el. rättare ett ägg.

Lilla vita skinn, hälften ut och hälften in? Ett fönster.

Vad är det som hänger över källan och gapar, men aldrig dricker?

Koskällan.

Vilken vill du helst ha, antingen den som smyger /el, kryper/ igenom gäret /gårdesgården/ eller den som bryter sig igenom den?

Ormen smyger eller kryper igenom. Kon bryter sig igenom.

Vet du något som är omöjligt för vår Herre?

Att lugga en flintskallig gubbe.

Småland
Västervik
Västervik
1932

4735 John M. Johnson

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

35

Skatan och duvan.

Skatan hade ursprungligen blott två ägg och duvan sju. En dag när skatan och duvan träffades föreslog skatan, att de skulle flyga i kapp och se vilken av dem, som kom först till ett visst, bestämt mål. De överenskommo, att om duvan kom först till mål, skulle hon få skatans två ägg, men kom skatan först skulle hon ha duvans sju ägg i utbyte mot skatans två. De startade och skatan kom först. Hon vände sig mot duvan, skrattade hånfullt och viskade belåtet med stjärten, såsom hon gör än i dag. Så får nu duvan blott två ägg och skatan sju. Man kan därför i dag höra duvan sorgset säga: Du tju-u-u-to sju-u-u- få tu-u. Men skatan bara skrattar åt henne.

4735

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—*—
36

Haren.

Det sägs, att harhonan, när hennes ungar blivit så gamla att de kunna se, säger till dem: "Ni ha tu ögon såväl som jag så ni fån skaffa er födan själva bäst ni vill och kan." så lämnar hon dem åt sitt öde.

4735

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

37

Råttan.

När råttan kunde tala sade hon: " Folk kastar det jag biter,men äter dä jag skiter".

Anm. Dä råttan gnagat på en ost eller brödkaka,så skäres de detta bort,men som råttan,om till-fälle därtill gives,gärna förorenar säd,kan det mycket lätt hända att"råttlortarna", tillsammans med säden,få passera genom kvarnen.

4735

Lusen.

När lusen kunde tala sade hon: "Jag vill hellre ha sju byker, än en basta".

Anm. Det troddes att ovannämnda parasit gick lättare att för-
göra genom hög värme t.ex. om kläder lades i en het bakugn
än genom bykhing.

Vissa plagg såsom skinnfällar o.dyl. voro givetvis svåra att
avlusa. Man brukade lägga sådana på myrstaskar. Myrorna
plockade så bort de otäcka krypen.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

38

Köpstadfärder.

Förr i tiden innan järnvägarna kommo till gjordes de långväga köpstafärderna i allmänhet här från Virestad till Karlshamn. Att det funnits gånglåtar, som sjungits vid dessa färder, är säkert, men det har tyvärr inte lyckats mig att få rätt på någon dylik. Men följande versøader ha säkerligen ingått i en gammal färdvisa: Å så jamka/ traska ,gå/ vi så småningom från karlshamn å te Asarum. Kanske någon annan upptecknare kan bättre redogöra för färdevisan.

Grannsämjan emellan socknarna.

I Södra Virestad var det förr stundom si och så med grannsämjan mellan Virestadsborna och skåningarna. Särskilt vid dans och i "lekstugor" samt auktionen då ungdomarna från Skåne och Småland träffades, blev det gärna slagsmål dem emellan. För att lite lättare få slagsmålet igång, hände det att smålänningarna drogo följande strof: Skåningapalter, skåningapalter, packen er undan! Stryk ska ni ha, å stryk ska ni ha, å då så ni skiten i byxarna. En annan vers, fast ej så utmanande, var troligen avsedd för någon danslek och lydde: Du skåning, du skåning, i morron ska du äta viter gröt å doppa den i honung, i honung, så blir du tjock och fet. Men även inom socknen var ej sämjan mycket bättre. De som bodde norr om kyrkan kallades gemenligen för norrfjäringsborna / de som bodde i de norra fjärdingarna, och i söder var det sönrefjäringsborna, och dessa delades uppi östan sidan sjön / den långa Virestadsjön / och västan sidan sjön. Befolkningen från dessa olika distrikt bilda i viss mån var för sig en enhet och när ungdomen sammanträffade blev det gärna slagsmål mellan de olika grupperna.

4735

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

41

Drängen som lurade bonden.

Det var en gång en dräng som städslade sig hos en bonde för en tid av sju år, och under denna tid bestämdes det, att han ej skulle ha något annat i lön, förutom maten, än de sädeskorn, som under tröskningsarbetet råkade fara i munnen på honom. Dessa skulle han ha rätt till att så på bondens jord och skörda, samt av det skördade återigen så, hur mycket han behagade även detta på bondens jord. Bonden var glad och trodde sig ha fått en billig dräng. Första vintern drängen tröskade fick han blott ett korn i munnen. Andra året två och så växlade antalet under årens lopp mellan ett och tre korn per år. Men det sjätte året hade drängens sädeskorn så förökats, att de räckte till att beså all bondens åker och det sjunde året måste bonden arrendera så många gårdar det fanns i närheten, för att kunna skaffa jord till drängens utsäde och blev härigenom utfattig och måste sälja sin gård till drängen.

/Ovanstående berättat av P.J.Lund, Brantelid. 75 år gammal

4735

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

42

Vaggvisor.

När jag var liten å inte kunde sova
gick jag i skogen å byggde mig en koja.
Ekeläv å lindelöv hade jag till tak
vetekakor å sockerpinnar hade jag till mat.

Na-ana / söva/ na-ana litet barn,
stort i röven som en kvarn,
kringlet som en rova.

Nedanstående vers torde väl knappast användas som vaggvisa .
Är nog ett slags smådevisa. Fått den mig meddelad av B.J.
Johansson, Brantelid. Den lyder:
Oden, Toden, Tora
Mor din var en hora,
Far din var en fläskatju
Lever du längre så blir ock du.

(Näckbindningsvarsa!)

4735

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

43

Räknerim.

Ene ,bene, bune, knapp,
du slapp.

Adam Padam Paradis,
slaktade sin feta gris
Kött å fläsk dä sålde den
men räntan den behållde de.

Skriv endast på denna sida!

4735

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

44

Gamla visor.

Å då va gille i Bäggemåla /Bäggemåla/
mä tomma fat å tomma skålar.

Kniv å gafflar då va där så bra,
men ingen a te å skära å ta,
Å käringen då va en lojå täva,
hon to i fläsket mä bägge näva,
å sa te tiggarna: Kom inte hit
för ni får aldrig en fläskabit.

Gubben skulle täcka bästetak.

Hej faderalla.

Käringen sto ner å ba

att gubben skulle nederfalla

Å Guskelov för då gubben dog.

Hej fadderalla.

Nu får jag sätta håret i kransar

å taga mig en speleman,

som spelar när jag vill dansa.

Det var en lördagsafton

jag väntade på dig

Skriv endast på denna sida!

4735

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

45

Jag väntade så länge
tills klockan slaget nie.

Jag lade mig att sova,
men sömnen blev ej lång
var gång då klockan knäppte.
så tänkte jag du kom.

Det var en söndags morgon
jag stod och klädde mig till körkan
Jag ämnar mig till körkan
för att träffa dig.

Och när jag kom till körkan
så var du icke där.
Då föllt det mig i hågen:
Du har en annan kär.

När jag gick från körkan
då tänkte jag som så:
ack om jag kunde levande
i graven få nedergå.

4735

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

46

Och ringen som du gav mig
med namnet mitt och ditt,
den får du igen taga
sen är vi kvitt om kvitt.

Och boken som du gav mig
med pärmar utav guld
den får du igentaga
för du var svekefull,.

Skriv endast på denna sida!

4735

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

47

En religiös dikt.

Beställ ditt hus ,ty du ska dö!
En röst till dig så ropar.
Vi ären alla på en ö,
där döden gräver gropar.
Vi måste ner ,varefter ann,
Mig ingen fribrev giva kan,

Avslutar härmed mina uppteckningar,vilka med
undantag av sådana för vilka jag utsatt sagesman,äro ned
skrivna efter vad min moder,änkan Blenda Jonsson,Högelid
f,1862 berättat.En del av det uppt.har jag hört flera olika
personer omtala lika och har fördenskull'ej uppgivet någon
sagesman.

Högelid å Fanaholm den 22 febr. 1932

Johan m. Jonsson.

4735

Tillägg till mina förut insända uppteckningar.

Virestadsprästen "Mäster Nils".

En person, som folkfantasien i hög grad sysslat med är "Virestadsprästen, Mäster Nils" eller Nilsson. Man trodde, att denne kunde se in i det fördolda och utföra övernaturliga saker. Han kunde bl.a. vid jordfästningen av ett lik se var den dödes själ hamnade.

Det berättas att man en gång skulle pröva prästens förmåga och för denskull en levande person lade sig i en kista och lät sig levande nedsänkas i graven. Då prästen kastat jord på kistan blev han mycket förvånad och sade: "Det var besynnerligt, jag finner inte den mannens själ varken i himmelen eller helvetet." Han stod en stund och syntes grubbla över detta förhållande och ämnade just lämna graven för att gå in i kyrkan. Då han utropade: "Jo, just nu for den arma själen till helvetet." Man skyndade sig att taga upp kistan och öppnade den. Men det var försent. Kistan hade varit för tät,

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

1
48

man prövar
"Mäster Nils"
förmåga

så att mannen i den var redan död av brist på luft.

Det var förr en allmän tro, att somliga personer ej fingo ro i sina gravar. Mäster Nils kunde emellertid även ställa om frid åt de döda och han företog fördenskull ofta nattliga vandringar på kyrkogården. Prästens dräng fick en gång det infallet, att han skulle skrämma prästen och smög sig därför en natt efter honom till kyrkogården, där han med ett vitt lakan svept om sig stod vid ena kyrkväggen och väntade, att prästen skulle uppmärksamma denna uppenbarelse. När prästen fick se honom, frågade han med allvarlig och högtidlig stämma: Vem är du?" Vid detta anrop sjönk drängen ner i jorden jäms efter anklarna men gav intet svar. Prästen framställde sin fråga gång på gång, och drängen sjönk allt djupare ned i jorden, men teg trots detta och svarade ej förrän han sjunkit jäms med axlarna och hade endast huvudet över jorden. Men nu sade prästen, att det var försent och att han förmådde ingenting göra för hans räddning. Han blev så uppslukad av jorden.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

49.

en dräng försöker skrämma
"Mäster Nils"

Insändarens anmärkning: Platsen där drängen försvunnit är ännu märkbar, har jag hört gamla personer säga, ty där finns en fördjupning, som ej går att fylla igen.

I Välje bodde på Mäster Nilssons tid en bonde, som, emedan han var mycket rik, kallades för "Rik-Ola". Det sades att "Rik-Ola" han förvärvat sin rikedom genom att sälja sig till den onde. Rik-Ola måste emellertid som alla andra dödliga en dag lägga sig ner och dö, samt lämna sina ägodelar. Han blev begravnen på kyrkogården, och Mäster Nilsson förrättade jordfästningen. När han kom hem till prästgården, sade han: "Ja, nu är Rik-Ola gömd tre alnar under jorden, men får ändå inte ligga i ro, ty i natt kommer djävulen, som förut anammat hans arma själ även att riva upp hans döda kropp ur graven och flå skinnet av den." En skräddaregesäll, som för tillfället befann sig i prästgården och hörde detta, yttrade sig tvivlande om den saken. Mäster Nilsson sade då till honom, att om han ville gå ner till kyrkan och stanna i denna under natten, så skulle

han med egna ögon kunna förvissa sig om, att det kom att tillgå, som han sagt. Gesällen var med på detta förslag och i skymningen vandrade de bägge ner till kyrkan. Gesällen satte sig på en pall inom altarrunden och så skrev prästen Fader vår i en ring runt om honom samt förmanade honom, att han på inga villkor fick lämna denna ring, förrän han, prästen, kom tillbaka och återtog sin handbok, som han lämnat honom, och vilken han skulle hålla i handen hela tiden. Gick han utanför ringen innan prästen kom så var han dödens. Gesällen satt nu ensam i kyrkan och ingenting märkvärdigt hördes eller syntes först på natten. Vid tolvtiden flögo emellertid kyrkdörrarna upp med en hiskelig skräll. Kyrkan upplystes av ett underligt sken och gesällen såg nu djävulen träda in åtföljd av fyra små djävlar, som mellan sig buro Rik-Olas döda kropp. Denna lades på golvet i kyrkan och djävulen och hans tjänsteandar började med träpin-
nar flå skinnet av liket. När detta arbete var utfört, råkade skinnet bli liggandes omedelbart intill den av Mäster Nils

en man sitter
i en kyrka en
hel natt; får
se en hel del
underliga tin-
ting

skrivna ringen, och under det Rik-Olas nu flådda kropp utbars ur kyrkan, passade gesällen på att med en nål draga skinnet till sig inom ringen. När djävulen varnade detta blev han ursinnig. Han tiggde och bad om att få skinnet tillbaka och lovade gesällen allt möjligt jordiskt gott. Han skapade om sig och tog Mäster Nilssons gestalt, men som han ej förmådde träda inom ringen förstod gesällen, att det var list och var ståndaktig. Om en stund började det brinna överallt i kyrkan, och stora eldbränder föllo från taket ner i kyrkan, men inom ringen var allt oförändrat, varför han förstod, att detta blott var djävulens tillställning och lät ej skrämna sig till att lämna platsen utan satt lugnt kvar, ända tills Mäster Nilsson på morgonen kom och tog boken ur hans hand. Mäster Nilsson tog hand om Rik-Olas skinn och skickade det till Lund, där det än i dag förvaras i domkyrkan säga de gamla.